

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичного виховання

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ НА
ОСНОВІ ТРАДИЦІЙ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Виконав: студент 2 курсу
групи FKb1-M16z
заочної форми навчання
спеціальності 014.11 Середня освіта
(Фізична культура)
Любарець Вадим Анатолійович
Керівник: Мазур В. А., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, старший
викладач кафедри легкої атлетики з
методикою викладання
Рецензент: Боднар А. О., кандидат
педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики фізичного
виховання

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТРАДИЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	7
1.1. Питання здорового способу життя в письмових пам'ятках часів Київської Русі	7
1.2. Засоби фізичного виховання в Київській Русі	16
1.3. Форми фізичного виховання в Київській Русі	39
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	63
2.1. Методи дослідження	64
2.2. Організація дослідження	69
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ	71
3.1. Традиції фізичного виховання Київської Русі у позакласній роботі	71
3.2. Традиції фізичного виховання Київської Русі у молодіжному дозвіллі	79
3.3. Обговорення результатів дослідження	79
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Актуальність теми. Українська народна фізична культура – складна багатофункціональна система, яка включає комплекс народних знань і уявлень про фізичний розвиток і фізичне виховання людини, світоглядно-філософські основи, мову спілкування, збереження і передачі інформації використання сил природи, гігієнічних факторів і здорового способу життя, форми організації і реалізації народної фізичної культури, методичні особливості використання засобів народної фізичної культури тощо.

Зазначені компоненти народної фізичної культури протягом історичного розвитку українського етносу перебували під постійним впливом загальнокультурних, економічних та політичних факторів. Але, не зважаючи на це, національна культура того чи іншого народу є надбанням багатьох поколінь, які випрацьовували, зберігали і передавали від епохи до епохи своєрідність національних культурних традицій. Саме тому в дослідженнях особливостей національної культури є дуже важливим кроком висвітлити характерні ознаки культури, чинники що впливають на їх розвиток в історіографічному аспекті.

Основними завданнями системи фізичного виховання в Україні є функціональне вдосконалення дітей та молоді, формування в них рухових вмінь, навичок та спеціальних знань.

Воно виконує важливі соціальні функції і вирішує освітні, оздоровчі та виховні завдання. Сукупність духовних і матеріальних цінностей визначає традиції фізичної культури, які постають складовою частиною національної культури.

Актуальність зазначеної проблеми спричинило те, що традиції фізичного виховання в Україні стали предметом досліджень педагогіки, філософії, історії, філології. У цих та інших наукових роботах на основі вивчення фактичного матеріалу виявлено, описано й проаналізовано

найбільш розповсюджені фізичні вправи та рухливі ігри в різні історичні періоди, наголошено на необхідності їх використання в урочній та позаурочній роботі.

Зважаючи на історичні корені українського народу, вважаємо особливо актуальним дослідження фізичного виховання Київської Русі. Київська Русь (IX-XII ст.), а згодом і Галицько-Волинське князівство (XII-XIV ст.) були майбутніми державними утвореннями з високорозвиненим виробництвом, освітою, медициною, військовою справою. Окремі аспекти фізичної підготовки у Київській Русі були висвітлені у наукових працях. У дисертації В. Старкова [63] на основі фольклорних даних прокласифіковано окремі різновиди давньоруських вправ побутового, змагального та військово-прикладного спрямування.

У працях Є. Приступи [49; 50; 51] досліджено педагогічні аспекти народної фізичної культури українців. Предметом дослідження Я. Тимчака [69] була військово-фізична підготовка в Україні IX-XVIII століть: порівнювалися системи військово-фізичної підготовки воїнів періоду Київської Русі та доби козаччини. Ігрова культура слов'ян проаналізована у працях А. В. Цьося [76; 77]. Водночас ці дослідження лише епізодично висвітлюють сутність фізичного виховання у Київській Русі.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексно дослідити, обґрунтувати та розробити шляхи використання традицій тіловиховання у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Мета дослідження – розкрити традиції фізичного виховання у Київській Русі та розробити шляхи їх використання в освітньому процесі загальноосвітньої школи.

Завдання дослідження:

1. Вивчити світоглядні основи фізичного виховання у Київській Русі.
2. Розкрити зміст фізичного виховання і здорового способу життя у письмових пам'ятках IX-XIV століть.
3. Висвітлити засоби і форми фізичного виховання у Київській Русі.

4. Обґрунтувати шляхи використання традицій фізичного виховання Київської Русі в освітньому процесі загальноосвітньої школи у позаурочній роботі.

Об'єкт дослідження – традиції української національної фізичної культури.

Предмет дослідження – традиції фізичного виховання Київської Русі та шляхи їх використання в освітньому процесі загальноосвітньої школи.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів: аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід, історичний метод, метод екстраполяції, метод комплексного дослідження історичних джерел використовувалися для визначення світоглядних основ фізичного виховання у Київській Русі та вивчення літературних пам'яток IX-XIV століть; педагогічні спостереження, метод експертних оцінок застосовувалися з метою виявлення якості знань школярів з історії фізичного виховання; методи математичної статистики використовувалися для визначення достовірності результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше комплексно досліджено теоретико-методичні основи фізичного виховання у Київській Русі та розроблено шляхи їх використання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи; виявлено закономірності функціонування фізичного виховання у Київській Русі (зв'язок фізичного виховання зі світоглядом, способом життя та місцем проживання населення; взаємопроникнення міжнаціональних елементів фізичного виховання; взаємозв'язок святково-ігрової діяльності та військово-фізичної підготовки; поступовий перехід до організованих форм фізичного виховання); доведено освітнє значення використання традицій фізичного виховання Київської Русі у сучасних умовах; розкрито зміст фізичного виховання і здорового способу життя у письмових пам'ятках XI-XIV ст.; розкрито світоглядні основи (родинно-побутова, профілактична, оздоровча, хвалебна, вегетаційна,

спонукальна, релаксаційна) фізичного виховання у Київській Русі; доповнено відомості про засоби і форми фізичного виховання у Київській Русі.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблено шляхи використання традицій фізичного виховання Київської Русі у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема на уроках фізичної культури, під час проведення фізкультурно-оздоровчих заходів протягом навчального дня, у позакласній роботі та молодіжному дозвіллі. Дослідження сприятиме відродженню традицій тіловиховання та формування теоретичних і методичних основ сучасної національної системи фізичного виховання.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 99 найменувань. Основний текст дипломної роботи викладений на 98 сторінках і включає 7 рисунків.

ВИСНОВКИ

1. Гуманізація освіти в Україні передбачає впровадження в навчальний процес шкіл та вищих закладів освіти українознавчих цінностей, які мають багатофакторний вплив на становлення громадянської позиції, формування державного мислення та національного світогляду. Сучасні наукові дослідження присвячені різним аспектам національних традицій фізичного виховання. Зокрема, досліджено педагогічні аспекти народної фізичної культури, особливості військово-фізичної підготовки та спортивно-гімнастичного руху в Україні, становлення фізичного виховання в календарній обрядовості українців. Ґрунтовно вивчено методичні та організаційні умови впровадження українських народних ігор у сучасних умовах. Водночас систематизованих досліджень традицій фізичного виховання Київської Русі не проводилося.

2. Народні традиції фізичного виховання є невід'ємною частиною національної культури й могутнім фактором розв'язання освітніх, оздоровчих і виховних завдань у сучасній школі. Національний ідеал тілесної і духовної досконалості, система побутових та святкових обрядів, вірувань, уявлень, звичаїв і ритуалів щодо тіловиховання визначали світоглядні основи фізичного виховання Київської Русі (родинно-побутова, профілактична, оздоровча, хвалебна, вегетаційна, спонукальна, релаксаційна). У свідомості давньоруського населення здоров'я і фізичні здібності мали надзвичайно важливе значення, забезпечували повноцінне життя, високопродуктивну працю та захист Батьківщини. Ідеал богатиря, який поєднує в собі високі моральні якості і фізичну досконалість, подано у фольклорних матеріалах, зокрема у билинах, веснянках та колядках.

3. У процесі сучасних наукових досліджень вивчалися різні аспекти традицій фізичного виховання. Зокрема, досліджено педагогічні аспекти народної фізичної культури, особливості військово-фізичної підготовки та

спортивно-гімнастичного руху в Україні, становлення фізичного виховання в календарній обрядовості українців. Ґрунтовно вивчено методичні та організаційні умови впровадження українських народних ігор в сучасних умовах. Водночас систематизованих досліджень розвитку фізичного виховання в Київській Русі загалом не проводилося. Прийняття християнства вплинуло на всі сторони життя давньоруського населення, у тому числі і на фізичне виховання. З одного боку, у церковній та світській літературі XI-XII ст. засуджували народні ігрища та розваги, які сприяли покращенню фізичного стану людей, з іншого – християнство пристосовувалося до язичницьких обрядів. Це яскраво простежується на прикладі пристосування календарних християнських свят до язичницьких, часткового засвоєння християнством язичницької обрядовості з набором фізичних вправ, ігор та боротьби.

4. Самобутність, національний ідеал тілесної і духовної досконалості, система обрядів, вірувань, уявлень, звичаїв і ритуалів щодо тіловиховання визначали світоглядну основу фізичного виховання Київської Русі. У свідомості давньоруського населення здоров'я і фізичні здібності мали надзвичайно важливе значення, забезпечували повноцінне життя, високопродуктивну працю та захист Батьківщини. Ідеал богатиря, який поєднує в собі високі моральні якості і фізичну досконалість, подано у фольклорі, зокрема в билинах, веснянках та колядках. У IX-XIV ст. у Київській Русі було створено значну кількість літературних праць. Вони мали релігійний зміст і мету утвердити православну віру. Великого значення у них надавали питанням здорового способу життя, що забезпечувало підготовку молоді до трудової і військової діяльності. "Поучення" Володимира Мономаха подає універсальну систему здорового способу життя, що включає: продуктивну трудову діяльність, психічне здоров'я, рухову активність, загартування, раціональне харчування, особисту гігієну. Водночас в інших працях пропагувалося верховенство душі над тілом, негативне ставлення до народних ігор та забав.

5. Засоби фізичного виховання у Київській Русі поділяються на три основні групи: фізичні вправи, природні сили, гігієнічні чинники. Фізичні вправи поділяються на підгрупи залежно від специфіки рухової активності: народні ігри, танці та розваги (хороводи, танці, рухливі ігри, розваги, ігри з предметами), кулачні бої і боротьба (кулачні бої, боротьба, культові бої, рукопашний бій), вправи з предметами (палицями, зброєю, арканом, стрільба з лука), вправи з використанням засобів пересування (верхова їзда, веслування, пересування на лижах, катання на ковзанах, санках, крижинах), природні локомоції (ходьба, біг, стрибки, лазіння, перелізання, повзання, пірнання, плавання).

Фізичне виховання в Київській Русі мало глибокий і об'ємний зміст. Воно проявлялось у всіх аспектах життя середньовічного народу, супроводжувало його розвиток, дії, вдосконалювало цілісність людської особистості. На розвиток фізичного виховання Київської Русі впливали культурні надбання сусідніх народів, що, у свою чергу, загалом відображалось на розвитку культури.

6. Форми фізичного виховання у Київській Русі були зумовлені світоглядом, звичаями та способом життя населення. Результати дослідження дозволили визначити такі форми: народно-побутові (сім'я, родина, парубочі і дівочі громади, "вулиці", вечорниці), релігійно-культові (весняна, літня, осіння, зимова календарна обрядовість), освітні (княжі школи, монастирі, товариства стрільців, школи верхової їзди, фехтування), змагальні ("руські ігрища", народні змагання), військово-фізична підготовка (військово-прикладна практика, військові походи, полювання, лицарські турніри).

7. На підставі аналізу наукової літератури, давньоруських літописів, етнографічних записів, археологічних знахідок, фольклорних матеріалів та результатів власного дослідження визначено основні закономірності функціонування фізичного виховання у Київській Русі: зв'язок фізичного виховання зі світоглядом, способом життя та місцем проживання населення; взаємопроникнення міжнаціональних елементів фізичного виховання;

взаємозв'язок святково-ігрової діяльності та військово-фізичної підготовки; поступовий перехід до організованих форм фізичного виховання.

8. Результати формуючого експерименту свідчать, що рівень знань школярів з історії фізичного виховання Київської Русі до початку експерименту був низьким (2,09-2,59 бала). Після експерименту рівень знань підвищився і становив 3,05-3,68 бала ($P < 0,001$). Найкраще учні знають засоби, форми фізичного виховання у Київській Русі та шляхи їх використання у сучасних умовах. Менш обізнані зі світоглядними аспектами фізичного виховання та сутністю тіловиховання в літературних пам'ятках. Після проведення спортивно-масових заходів з використанням традиційних фізичних вправ, зокрема "Княжих ігор", у школярів значно підвищився інтерес до фізичного виховання і спорту, історії фізичної культури, що є основою для формування стійких переконань щодо необхідності здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антология педагогической мысли Древней Руси и русского государства XIV-XVIII вв. М. : Педагогика, 1985. 366 с.
2. Балушок В. Г. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян. Львів, Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1998. 216 с.
3. Балушок В. Г. Юнацькі ініціації давніх слов'ян – школа сили й мужності. Традиції фізичної культури в Україні : зб. наук. статей. К. : ІЗМН. 1997. С. 24-34.
4. Боберський І. Історія й теорія руханки. Коломия, Львів : Накл. "Сокола-Батька", 1923. 200 с.
5. Болтарович З. Традиції сімейного виховання. Народна творчість та етнографія. 1993. № 2. С. 16-24.
6. Боднар Я. Б. Теоретичні та методичні засади фізичного виховання молоді Галичини кінця XIX – початку XX ст. (до 1939 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Львів, 2002. 18 с.
7. Боржковский В. "Парубоцтво", как особая группа в малорусском сельском обществе. Киевская старина. 1887. Т. XVIII. С. 765-776.
8. Брокгауз Э. Энциклопедический словарь. СПб., Лейпциг, 1892. Т. 5. Кн. 2. С. 7.
9. Былины. Сост., автор предисл. и вв. текст В. И. Калужна. М., 1986. С. 58-59.
10. Былины и исторические песни из южной Сибири. Сборник С. И. Гуляева. Новосибирск, 1939. Приложение. № 11. С. 21-27.
11. Вацеба О. М. Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху. Івано-Франківськ : Лілея. НВ, 1997. 229 с.
12. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. Т. 1. 58 с.
13. Велесова книга : Легенди. Міфи. Думи. Скрижалі буття українського народу I тис. до н. д. - I тис. н. д. Упорядник ритм. Б. Яценка. Заг. ред. В. Довгича. Індоевропа. 7503 (1995). Кн. 3-4. 316 с.
14. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. К. :

Мистецтво, 1968. 149 с.

15. Вильчковский Е. С. Педагогические основы процесса формирования двигательной подготовленности детей 3-7 лет : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. пед. наук. К., 1989. 44 с.

16. Воробей Г. В. Методичні рекомендації організації занять з фізичного виховання. Обрії. 1996. № 3. С. 13-16.

17. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. К. : АВПТ "Оберіг", 1993. 592 с.

18. Гречанюк О. О. Фізична культура Північного Причорномор'я в античний період (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 2000. 16 с.

19. Грушевський М. С. Історія України – Руси. У 11-ти т., 12 кн. К. Наук, думка, 1995. Т. 7. 628 с.

20. Грушевський М. С. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали для українсько-руської етнології. Львів, 1907. Т. 9. 212 с.

21. Завацький В. І., Цьось А. В., Бичук О. І. та ін. Козацькі забави. Луцьк : Надстир'я, 1994. 112 с.

22. Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля. Матеріали до етнології. К., 1929. Т. 1. С. 22, 28.

23. Иванов П. В. Этнографические материалы, собранные в Купенском уезде Харьковской губернии. Приметы и поверья, относящиеся к беременности и к рождению детей. Этнографический обзор. 1897. С. 42-57.

24. Иванчик А. И. Воины – псы. Мужские союзы и скифское вторжение в Переднюю Азию. Советская этнография. 1988. №5. С. 27-32.

25. Истрин В. М. Хроника Иоанна Малалы в славянском переводе. Летописи Историко-филологического общества при Новороссийском университете. Кн. 5 Одесса, 1910. Т. 16. Ч. 2. С. 11.

26. ІМФЕ. – Ф. 1-2 дод. Од. зб. 291. – Арк. 9.

27. ІМФЕ. – Ф. 29-30. Од. зб. 329. – Арк. 14.

28. Історія української культури. За заг. ред. І. Крип'якевича. К. :

Либідь, 1994. 656 с.

29. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы, конец XIX – начале XX вв. Весенние праздники. М. : Наука, 1977. 358 с.

30. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : У 3-4 кн., 6-ти т.). Факс. вид. К. : АТ "Обереги", 1994. Кн. 1. Т. 1 : Зимовий цикл; Т. 2 : Весняний цикл. 400 с.

31. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : У 3 кн., 6 т. Факс. вид. К. : АТ "Обереги", 1994. Т. 3 : Весняний цикл; Т. 4 : Літній цикл. 528 с.

32. Кліш І. С. Фізичне виховання дітей до 3-річного віку засобами етнопедагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 2000. 20 с.

33. Кловак Г. Т. Традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. К., 1996. 24 с.

34. Ковальчук О. В. Українське народознавство. К. : Освіта, 1992. 176 с.

35. Крип'якевич І. Історія України. Львів : Світ, 1992. 560 с.

36. Лаврентьевская летопись. ПСРЛ. М., 1962. Т. 1. С. 436.

37. Левків В. І. Використання засобів української народної фізичної культури у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 1998. 17 с.

38. Літопис руський. Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. К. : Дніпро, 1990. 591 с.

39. Лукашев М. Н. И были схватки боевые... Рассказы о неизвестных эпизодах из славного прошлого отечественной борьбы, бокса и кулачного боя. М. : Физкультура и спорт, 1990. 240 с.

40. Лясота Е. Щоденник. Жовтень. 1984. № 10. С. 97-110.

41. Миханько М. Ягілки. М. Львів, 1922.

42. Мономах В. Поучения. Літопис Руський. К. : Дніпро, 1989. С. 461-462.
43. Мудрик С. Б. Ефективність застосування національних рухливих ігор на уроках фізичної культури у початковій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02. Волинський державний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 1999. 18 с.
44. Паламарчук Л. Б. Формування національної свідомості учнів у процесі набуття знань про український етнос (на матеріалі шкільних курсів географії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня пед. наук. К., 1997. 26 с.
45. Памятники литературы Древней Руси. XII в. М. : Худ. л-ра, 1988. 705 с.
46. Перенчук Ю. М. Використання гри як засобу святкового спілкування учасників масових театралізованих дійств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. К., 1998. 17 с.
47. Покровский Е. А. Детские игры преимущественно русские. 2-е изд. М., 1895. 368 с.
48. Похвальное слово Владимиру. Чтения в Историческом обществе Нестора летописца. К., 1888. Кн. 2. Отд. 2. С. 59.
49. Приступа Є. Н. Народна фізична культура українців. Приступа Є. Н. Львів, 1995. С. 70-71.
50. Приступа Є. Н. Система народних знань і уявлень про фізичне виховання людини. Традиції фізичної культури в Україні. Зб. наук, статей. К. ГІЗМН, 1997. С. 131-147.
51. Приступа Є. Н. Становлення і розвиток педагогічних основ української народної фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. К., 1996. 48 с.
52. Пріма Р. М. Соціалізація особистості молодшого школяра засобами родинно-побутової звичаєвості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 2000. 20 с.

53. Русская Правда. Российское законодательство X-XX веков. Т. 1 с. 58.
54. Русские былины старой и новой записи. М., 1910. №170. – Законодательство Древней Руси. М., 1984. С. 71.
55. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси. М. : Наука, 1987. 784 с.
56. Скуратівський В. П. Святвечір. (У 2 к.) К. : Вироб.-комерц. фірма "Перлина", 1994. (Укр. пізнав. б-ка "Земляни". Сер. "Українці"). К. 1. 288 с.
57. Словарь русского языка XI-XVII вв. Вып. 1. М., 1975.
58. Словарь русского языка XI-XVII вв. Вып. 5. М., 1978.
59. Словарь русского языка XI-XVII вв. Вып. 6. М., 1979.
60. Слово о законе и благодати митрополита Иллариона по нескольким спискам. Срезневский И. И. Мусин-Пушкинский сборник 1414 г. СПб., 1893. С. 64.
61. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка. В 3 т. Репринтное издание Т. 3. Ч. 2. М. : Книга, 1889. 1683 с.
62. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка. Т. 2. – М., 1989. С. 162.
63. Старков В. А. Физическая культура Древней Руси : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. ист. Наук. К., 1991. 20 с.
64. Старков В. У здоровому тілі й дух здоровий, або до витоків української фізичної культури за Київської Русі. Берегиня. 1997. № 1-2. С. 70-83.
65. Старков В. А. До витоків української української фізичної культури : народна свідомість у давньоруський період. Традиції фізичної культури в Україні. Зб наук. статей. К. : ІЗМН, 1997. С. 5-24.
66. Стельмахович В. Т. Народне дитинознавство. К., 1991. С. 23.
67. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. К., 1977. Т. 1. С. 193. Т. 2. С. 619-620.
68. Тацит Корнелий. О положении, обычаях и народах Германии. Сочинения П. Корнелия Тацита, все какие сохранились. С лат. перевел и

издал с предисл. и истор. приложениями А. Клеваков. М., 1870. Ч. 1. С. 251.

69. Тимчак Я. В. Військово-фізична підготовка в Україні (IX-XVIII ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 1998. 16 с.

70. Трофим'як Б. Є. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX століття до 1939 року). К. : ІЗМН, 1997. 424 с.

71. Ушинський К. Д. Человек как предмет воспитания. Собр. соч. – Т. 8. М.-Л., 1950. 132-140 с.

72. Фамицын А. С. Скоморохи на Руси. СПб., 1989, 192 с.

73. Філіпчук Г. Г. Українська етнокультурна у змісті національної загальної та педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук. К., 1996. 50 с.

74. Франко І. І. Пластові ігри і забави. Львів, 1913. 52 с.

75. Цюпак Ю. Ю. Педагогічні аспекти формування здорового способу життя у молодших школярів, які проживають в зоні підвищеної радіоактивності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 2000. 19 с.

76. Цьось А. В. Українські народні ігри та забави. Луцьк : Надстир'я, 1994. 96 с.

77. Цьось А. В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців. Луцьк : Надстир'я, 2000. 376 с.

78. Чижевський Д. Історія української літератури : від почат. до доби реалізму. Нью-Йорк : Україна Вільна АН у США, 1956. 511 с.

79. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України. К. : Либідь, 1992. 376 с.

80. Чорнобай І. М. Вплив валеологічних знань і вмінь на якісні показники фізичної культури молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 2000. 19 с.

81. Чубинский Г. Труды этнографическо-статистической экспедиции

в западно-русский край. Материалы и исследования собрания Г. Чубинским. СПб., 1872. Т. 3. С. 195.

82. Шанин Ю. В. От эллинов до наших дней. М. : Физкультура и спорт, 1975. 144 с.

83. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. К. : Томіріс, 1003. 224 с.

84. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів. К. : Держлі і видав, 1935. 642 с.

85. Шейн Н. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения северо-западного края. Т. 1, Ч. 1. СПб., 1887. С. 199-255.

86. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук. К., 1997. 48 с.

87. Эльконин Д. Б. Психология игры / Эльконин Д. Б. – М. : Просвещение, 1978. – 304 с.

88. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. : У 3 т. ГЛ. К. : Наук. думка, 1990. 580 с.

89. Янків І. Л. Українська спортивна терм і пологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту. Луцьк, 2000. 19 с.

90. Ястребов В. Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветском и Александрийском уезде Херсонской губернии. Одесса, 1894.

91. Ящуржинский Х. Поверья и обрядности, родины и крестины. Киевская старина 1893. Кн. XL11. С. 74-85.

92. Bollnow O.-F. Neue Geborgenheit. Das Problem einer Ueberwindung des Existentialismus. Stuttgart, 1955.

93. Bucher C A. Foundation of Physical Education. Snt. - Louis, 1964.

94. Burgstaller E. Lebendiges Jahresbrau in Obenisterreich. Salzburg, 1948.-S.113-116.

95. Burgstaller E. Brauchtumsgebziche und Weihnachtsspeisen. - Linz,

1957 .-S 54-61.

96. Craber G. Volksleben in Кдпнеп. - Klagenftiit, 1949. - S.294.
  97. Frazer J. The Golden Bough. - New York: Macmillan Co, 1924. S.318.
  98. Groos K. Die Spiele der Menschen. - Lena, 1899. - S. 84-95.
  99. Hovard A. Endless cavalcade. London, 1967. - P.28-87.
- Kuhn A. Mythologische Studien. Cwterslon, 1886. Bol. 1.-S. 14-102.